

1. **KOSZ** (168) *sb m*

o jasne.

sg *N* kosz (53). ◇ *G* kosza (13). ◇ *A* kosz (19). ◇ *I* kosz(e)m (3). ◇ *L* koszu (20). ◇ *pl N* kosze (9). ◇ *G* koszów (27), koszy (1) *MurzNT*; -ów (2), -(o)w (25). ◇ *A* kosze (15). ◇ *I* koszmi (2). ◇ *L* koszach (4), koszoch (1) *Strum*. ◇ *du A* (*cum nm*) kosza (1) *BielKron* 95.

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. Naczynie plecione z wikliny; *canistrum* *Murm, Mymer*¹, *BartBydg, Mącz, Calep, Cn*; *corbis* *Murm, BartBydg, Mącz, Calep, Cn*; *sporta* *BartBydg, Mącz, Calep, Cn*; *cophinus* *Mącz, Calag, Calep, Cn*; *qualus* *Mącz, Calep, Cn*; *vas vimineum* *BartBydg, Mącz*; *gerrae* *Mącz, Calep*; *calachus, fiscina, fiscus, quasillus, scirpea, scirpus, situla, vimineum textum* *Mącz*; *calathus, cartallus, cista, fiscella, scirpiculum* *Calep*; *cana, cista texta de vimine, fiscina ex viminibus a. virgis, qualum, scirpea* *Cn* (163) : *Murm* 141; *Mymer*¹ 28v, 29; *Sporta, koszh genus vasis junceum aut virgeum* *BartBydg* 148b, 22; *BibRadz Deut* 28/17, 2.*Cor* 11/33; *BielKron* 86; ná kłórey mąż trzymájąc yáki kofz ná głowie był málowan. *Mącz* 54d, 7b, 33c, 64c, 128d, 453h; *GórnDworz Qv*; *RejPos* 283v; *Calag* 312a; *SkarŻyw* 82, 274; *Calep* 158b, 167b, 201b, 257b, 259b, 885a, 1001a; ma mieć naczynie [...] iáko do vmiátánia gmáchow miotły/ fáłkę do wody/ y do wyrzucánia śmieci kofz *GostGosp* 152; *WujNT* 9/25, 2.*Cor* 11/33, s. 431, 512.

Zwrot: peryfr. »być, rzezać się w koszu« = *odbywać karę zawieszenia w koszu nad wodą* (1 : 1): towarzyszył nász ieden (o kthorym tá flawá iest/ iákoby pácholęciem będąc/ miał kiedis miásto chłófti/ być w kofzu) *Stánifławowi Białobockiemu ná biefiedzye rzekł. GórnDworz Qv*; *Mikofz* kotá przeciágnął/ *Ian* fię rzezał w kofzu *KochFr* 94.

Wyrażenia: »kosz (u)pleciony« [szyk 4 : 4] (8): *Iunceus Cophinus, Kofz z więzu álbo z rokićiny vpleciony. Mącz* 177d, 31a, 65c, 145c, 396b, 410d, 496d; *Gerrae* – *Kofz pliczony, plotky. Calep* 454a.

»prządny kosz« = *calathus* *Murm, Mymer*¹, *BartBydg* (4): *Murm* 145; *Mymer*¹ 28v; *Calatus* prządny *kossh, canistrum de virgis vel genus poculi ex ligno* *BartBydg* 21, 21b.

W przen (11) : boć *Kápłani* fą ony kofze głębokió/ w kłórich fchowáné fą odrobiny oné/ kłóré z chlebowych pártky kruzły fye w rękách *Pánńkich*/ y *Apoftółów* iego ná pufczy. *OrzQuin* F4, F4 [4 r.], F4v [2 r.].

Zwrot: »zosta(wi)ć na koszu« = *zosta(wi)ć z niczym, zostać opuszczonym, doznać niepowodzenia* [szyk zmienny] (4): *Zábráliście iéy [Koronie] wolność/ kłórá z dawná miálá/ A oná (iáko mówią) ná kofzu zofálá. KochZg* A4v; *ktorym wiachaniem podobno mi y to zginie owo mi zostawili na Koszu iako Iopa* *ActReg* 162, 130, 163.

Przen: *Tyle, ile się w koszu zmieści* [w tym: *czego* (23)] (28) : *Ezop* ná targ fie póspiefzył/ *Kur* y gęsi kofz nákuپیł *BierEz* C4v; (*nagł*) *O Rozynkach.* (-) 4. *Kofze* wázá 1. [= *pierwszy*] *dziefięc* 1p. 9.1ib. 2. [= *drugí*] 11. 1p. bez 6. 1ib. *KłosAlg* F4v, F4v; *Leop Num* 6/17, *Lev* 8/2; *BibRadz Lev* 8/2; iáko *Cynámon* y kofz fig wydálám wonność *BudBib Eccli* 24/16.

W połączeniu z liczebnikiem głównym lub zaimkiem liczebnikowym (21): *OpecŻyw* 52v; *MurzNT Matth* 14/20; ná ktore [osły] było włożono dwie ście chlebá/ y ftho kóffow *Rozynkow* y *fiedm* fztuk

Fig/ y dwoie naczynie winá. *Leop* 2.Reg 16/1, *Ioann* 6/13; *BibRadz Mar* 8/8; Pátrzayże co tu iefzcze Ewányeliſtá przypomina/ iż z oſtátkow nábierano liedrń koſzow odrobin. *RejPos* 185v, 80v, 182v, 183 [2 r.]; *BudNT Matth* 15/37; wieleſcie koſzow zebráli włomkow? *WujNT Mar* 8/20, *Matth* 14/20, 15/37, 16/9, 10, *Mar* 6/43 (10).

a. Do przechowywania pieczywa, owoców itp.; *canistrum Mącz*, *sporta Mącz*; *cartallum Vulg* (50) : Ezop brzemioná oglądał/ Więc koſz z chlebem łobie obrał *BierEz* A4v, B [4 r.], Bv, C, P4 [4 r.], P4v; *LibMal* 1544/92v; *RejJóz* I8v, K; *SeklKat* Z2; *Leop Lev* 8/26, 8/31, *Num* 6/15, 19, 26/2, 4; *BibRadz Iudic* 6/19; Y powiedzwał im Ieremiałz znáki widzenia przez dwa koſzá Fig *BielKron* 95, 16v [4 r.], 37v [2 r.], 50; *Mącz* 48c, 272a, 377b; *RejPos* 82 [2 r.], 185v [2 r.]; *BudBib Ier* 6/9; *SkarŻyw* 325; *ReszList* 170.

Wyrażenia: »koſz chlebny (a. chlebowy)« = *panarium Murm*, *Mymer*¹, *BartBydg*, *Mącz*; *mactra Murm*, *BartBydg*, *Calep*; *panariolum Mącz*, *Calep*, *Cn*; *cardopos Calep* [szyk 3 : 3] (6): *Panarium eyn* brotkorb Chlebny koſf. *Murm* 140; *Mymer*¹ [29²]; *BartBydg* 106; *Mącz* 276a; *Cardopos* – Koſz chlebny. *Calep* 165a, 626b.

»figowy koſz« = *ficariae crates*, *fiscina ficorum*, *orca Mącz* (3): *Ficariae crates*, Figowy koſz. *Mącz* 125d, 128d, 267d.

b. Do przechowywania zboża; *cumera Mącz*, *Cn*; *amphora spartea*, *camillum*, *messoria corbis Cn* (1) : *Cumera*, Pleciony koſz álbo słomiány w który żyto wſypuyą. *Mącz* 71d.

c. Dla ptactwa, drobiu; teź gniazdo wylęgowe; *loculamentum Mącz*, *Cn*; *ances Mymer*¹; *ames BartBydg*; *columbarium*, *nidus Mącz* (5) : *Mymer*¹ 28v; *BartBydg* 8b; *Loculamentum*, Nieyáki koſz álbo kázub ku gnieździeniu ptákóm dobry. *Mącz* 196c; *Nidi*, Koſze álbo skoyce yákie Krámárze do kupiey miewáya *Mącz* 246d, 60c.

d. Do cedzenia (zwłaſzcza wina); *cola Mącz*; *colum*, *fiscus lineus vel vimineus*, *quo oleum defluens ex torculari colatur*, *saccus saligneus a. nivarius a. sparteus a. viniarius*, *saccus tenui vimine contextus inversae metae similis*, *sportula faecaria Cn* (7) : *Murm* 151; *Calus*, est vas vimineum, per quod mustum colatur koſzh *BartBydg* 21b, 36, 66b; *Quallus* v nas moźe być zwan chmielowy koſz przy wárzeniu piwá. *Mącz* 337c, 59d, 337c.

e. Do gnoju; *scirpea Calep*, *Cn*; *sirpea Calep*; *sirpea stercoraria Cn* (2) : *Scirpea* – Koſz plecioni do wiwozenia gnoiu. *Calep* 955b, 984b.

f. Do budowy szańców, koſz ſzańcowy; *lorica*, *loricula Cn* (14) : w nocy tedy poczýniwſzy z rozg koſze/ náſypáli w nie źemie/ ná wzwyłz iáko człówek zá ktorými dziála zákryli *BielKron* 314v, 314v [2 r.]; *KochSat* [C2]; *Mącz* 238b; Przyſzáncowánie teź pod mur bliſko rozmáithe bywa/ poſpolicie ná prędkoſci ítháwiáią koſze s łalzczek plecione ieden podle drugiego/ náſypawſzy w nie Ziemie zá ktoremi ſtoiąc/ mogą groble ſypác po obu ſtron thák iáko by byli przeſpieczni zá nimi ſtoiąc/ á ſtrzelbę ku borzeniu muru ſtánowić. *BielSpr* 63v, 2v; O obronie miał y inłzych mieyfc/ o oblężeniu [...]: o rátowániu w głodzie oblężonych/ o koſzách [*de pluteis*]/ páwęczách/ o dziálách y wſzelákiey tákowej ſtrzelbie *ModrzBaz* 115v, 113; *BielSjem* 34; Ięli fię kopác do nich/ ięli fię ſzáncowác/ Koſze pleſć/ draby ſwoie do ſzturmu ſzykowác. *KmitaSpit* C4v.

Zwrot: peryfr. »kosze sypać; koszów sypanie« = *szańcować się, fortyfikować* (2; 1): czym nas [Turek] potyka? pokoiem/ czy wojną? ktemu: ponieważ nád Niełtrem kofze łypie *OrzJan* 11, 38; *KmitaSpit* B.

[*Wyrażenie:* »kosze szturmowe«: Item w tem murze strzelnic wielkich sklepistych do dzieł 4, na parkanie koszów szturmowych 16. *LustrKrak* I 190.]

[*Szereg:* »szańce i kosze«: Będą [kule z dział] pestis szanćów i koszów naszych. *PiotrDzien* 299.]

2. *Skrzynka drewniana zwężająca się ku dołowi, z której sypie się ziarno na kamimie młyńskie; catillus Calep; infundibulum Cn* (1) : Catillus – Kofz we młynie. *Calep* 172b.

3. *Przegroda z chrustu przy dopływie wody do stawu; rodzaj sieci na ryby* (3) : Vplećie kofz barzo gęłty małoli ieden wbije drugi/ y trzeci/ á tym obróni że mu z łtáwu Ryby nie wynidą czáfu łpuftu. *Strum* G3v, G3v.

Szereg: »kosz abo baszta« (1): Iákie Inftrumentá álbo Pułty Wody máią być w tych Kofzoch/ ábo Bálztach. *Strum* G4.

4. *Prawdopodobnie samolówka na drapieżne ptaki; tu w przen* (1) : Woleliby łnadź byli więźniámi zołtáli/ Niźli fię łrogiey łmierći pod kofze [możliwa też lekcja: pod kosę] dołtáli. *KmitaSpit* C5v.

5. [*Bocianie gniazdo, kosz lub półkolista platforma umieszczona wysoko na maszcie, służąca za punkt obserwacyjny:* W nocy przypadła nawałność i wodna i powietrzna, tak że po dwa razy ukazowało się światło na maszcie łrednim nad koszem *DiarPeregr* 57.]

Synonimy: 1. a. *klatka, kobiałka, kobiela*; c. *kociiec, kozub*; d. *cedzidło, cedziworek*.

Cf [KOSZAŁKA], KOSZELA, PUŁKOSZEK